

1. **1**
 Записки лікаря Дрімпельмана (1758–1830), в яких описана його служба у Причорномор'ї та Криму (1783–1790), холера у Херсоні (1783) тощо. Riga, 1813
 Aufzeichnungen des Arztes Drümpelmann (1758–1830) über seinen Dienst im Schwarzmeergebiet und auf der Krim (1783–1790), die Cholera in Cherson u.a. Riga, 1813

Одним із напрямків освоєння українських територій була організація охорони здоров'я. У фортеці й карантини, військові лазарети і шпиталі, казенні аптеки, заводи й верфи направлялися лікарі й аптекарі. Серед них були німці – російські піддані й іноземці. Йоганн Фрідріх Кеппен став губернським лікарем у Харкові (1786), Ернст Вільгельм Дрімпельман – лікарем Херсонського карантину (1783), Карл Роде – штаб-лікарем у Криму (1787), Ернст Мейнсгаузен – лікарем Херсонського морського госпіталю (1795). Йоганн Христіан Даль був призначений старшим лікарем Луганського ливарного заводу (1798), у 1804 р. – інспектором Чорноморської медичної управи у Миколаєві. Перебуваючі на службі німці – практикуючі лікарі, прийнявши російське підданство, часто ставали медичними посадовцями й відіграли позитивну роль у розвитку охорони здоров'я.

Німці традиційно тримали аптеки. Першу приватну аптеку в Києві відкрив Й. Гейтер (1728). Її утримувачем (1751) став Георг Фрідріх Бунге, який дав початок династії київських фармацевтів. Асортимент аптеки в середині XVIII ст. складався із більш ніж 900 найменувань. Андреас Бунге розвів до того ж аптекарський город. Йоганн Фрідріх Бунге відкрив ще одну аптеку (1793), в якій були не тільки ліки, але й паощі, спеції, вина, лікувальні трави як сировина для різноманітних засобів. Особливо активно аптечну справу вели німці в Харкові, де першу вільну аптеку відкрив провізор Г. Венцель (1810). За ним послідували Г. Фідлер (1819) і К. Нельдехен (1827), які у часи холери 1830 р. безкоштовно забезпечили ліками. Заснована в Одесі хіміком із Дрездена К. Вільбергом аптека (1832) перейшла до Г. Кохлера, а потім до М. Кестнера. Тут можна було знайти не тільки традиційні аптечні товари, але і косметику, чорнила, насіння. Вона першою стала забезпечувати одеситів «зубним тістом» (пастою). З появою гомеопатичних спільнот, які започатковували послідовники німецького лікаря С. Ганемана, стали відкриватися і гомеопатичні аптеки.

3. Аптека в колонії Тіге. 1915. Збірка М. Крилова (Мелітополь)
 Apotheke in der Kolonie Tiede. 1915. Sammlung von N. Krylow (Melitopol)

Охорона здоров'я була ключовим завданням при становленні та розвитку колоній. Колоністи нерідко захворювали ще дорогою по Дунаю, у межах Османської імперії, де часто бували чума і віспа. Сумно відомі російські карантини у Дубоссарах, Ізмаїлі, Одесі, де 1803 і 1817 р. втратили життя понад 1 500 німецьких переселенців. Обживаючись у степу у землянках, недобудованих або тільки що збудованих, не просохлих глинобитних будинках із земляними підлогами під очеретяними дахами, без меблів та начиння, постільної білизни і теплих речей, колоністи були схильні до різних захворювань. Незвичний клімат, нестача якісної питної води та їжі, непомірне вживання південних овочів та фруктів (кавунів, динь) сприяли фізичному ослабленню і спричиняли часті інфекції. У нових колоніях під Одесою у 1805–1806 рр. було вирито могил більше, ніж збудовано житла. Зі зростанням добробуту стали будувати добротні будинки з каменю і обпаленої цегли, крити черепицею. Це позитивно позначилося на стані здоров'я.

Причинами високої смертності були епідемії чуми, віспи, тифу тощо, жертвами яких у першу чергу ставали старі та діти. Іноді колоністи самі створювали антисанітарні умови. У Зульці запряду на р. Березань влаштували із гною і відходів, створивши розсадник комарів і джерело інфекції. Спалах натуральної віспи у хортицьких колоніях (1803), який забрав життя багатьох дітей, спонукав меннонітів звернутися з проханням навчити їх робити щеплення і надати вакцину. Матеріалом для щеплення віспи слугувала «матерія коров'ячої віспи». У 1806 р. герцог Рішельє ініціював створення комітету з щеплень для їх поширення усім краєм. До його складу ввійшли С. Контеніус, доктор Е. Мейнсгаузен, штаб-лікар К. Роде. Трагічні наслідки холери (1831, 1848, 1855) відчули всі колонії. Перший час її лікували кровопусканням і м'ятними краплями. Розповсюдження епідемічних хвороб сприяла Кримська війна (1853–1856). У багатьох колоніях були розгорнуті лазарети для воїнів. У Пришибі (на Молочній) їх було три. Тільки через колонію Кайзерталь (Таврійська губ.) перевезли понад 10 тис. хворих і поранених. Із транспортуванням хворих у колоніях з'явилися тиф і дизентерія. 5 тис. болгар з Відня, які зимували у 1861 р. у 83 німецьких колоніях на Молочній, занесли віспу. Хворих лікували у лазаретах у Пришибі, Гуттергаль, Гальштадті, Ейгенфельді.

5. Лікарня в колонії Мунтау (Бердянський повіт). Заснована 1889 р. Ф. Валлем. 1990
 Krankenhaus in der Kolonie Muntau (Bezirk Berdjansk). Gegründet 1889 von F. Wall. 1990

7. Лікарня «Бетанія», відкрита меннонітами на пожертви. Приймала епілептиків, душевно- і нервовохворих. [1914]
 Heilanstalt „Bethania“, von Mennoniten mit Spenden errichtet. Aufgenommen wurde Epileptiker, Geistes- und Nervenranke. [1914]

11. 29. 1851	12. 30. 1851	13. 31. 1851	14. 1. 1852	15. 2. 1852	16. 3. 1852	17. 4. 1852	18. 5. 1852	19. 6. 1852	20. 7. 1852	21. 8. 1852	22. 9. 1852	23. 10. 1852	24. 11. 1852	25. 12. 1852
Broeckel, Eva, 72 J.	Broeckel, Catharina, 72 J.													

2. Реклама аптеки М. Кестнера в Одесі. 1894
 Reklame der Apotheke von M. Kästner in Odessa. 1894
 Ein Bereich der Erschließung ukrainischer Territorien war der Aufbau des Gesundheitswesens. In Festungen und Quarantänen, Militär Lazarette und Hospitäler, staatliche Apotheken, in Betriebe und Werften wurden Ärzte und Apotheker entsandt. Darunter waren Deutsche, sowohl russische Untertanen als auch Ausländer. Johann Friedrich Köppen wurde Gouvernementsarzt in Charkow (1786), Ernst Wilhelm Drümpelmann – Arzt der Quarantäne in Charkow (1783), Karl Rode – Stabs-Arzt auf der Krim (1787), Ernst Meynshausen – Arzt des Marinehospitals in Cherson (1795). Johann Christian Dahl – wurde als Oberarzt des Lugansker Hüttenwerks (1789), danach 1804 als Inspekteur der Schwarzmeer-Medizin-Verwaltung in Nikolajew eingesetzt. In den russischen Dienst aufgenommene praktizierende Ärzte wurden häufig, nachdem sie russische Untertanen wurden, Staatsdiener im medizinischen Dienst und spielten in dessen Entwicklung eine positive Rolle.

Deutsche haben traditionell Apotheken geführt. Die erste private Apotheke in Kiew wurde von J. Geither (1728) eröffnet. Sie wurde 1751 von Georg Friedrich Bunge übernommen, aus dessen Nachkommen Generationen von Pharmazeuten in Kiew hervorgingen. Das Assortiment dieser Apotheke bestand Mitte des 18. Jh. aus mehr als 900 Präparaten. Andreas Bunge legte dazu auch einen Heilkräutergarten an. Johann Friedrich Bunge eröffnete eine zweite Apotheke (1793), in der nicht nur Medikamente, sondern auch Duftstoffe, Küchenkräuter, Weine, Heilkräuter für die Herstellung verschiedener Heilmittel angeboten wurden. Besonders aktiv waren Deutsche im Apothekenwesen in Charkow, wo die erste private Apotheke vom Provisor G. Wenzel 1810 eröffnet wurde. Ihm folgten G. Fiedler (1819) und K. Nöldechen (1827), welche während der Cholera 1830 unentgeltlich Medikamente zur Verfügung stellten. Die in Odessa vom Dresdener Chemiker C. Wilberg gegründete Apotheke (1832) wurde erst von H. Kochler, danach von M. Kästner übernommen. Hier konnte man nicht nur traditionelle Apothekenartikel, sondern auch Drogerie-Artikel, Tinte, Samen bekommen. Sie hat als erste die Einwohner Odessas mit einer Paste, dem sog. „Zahn-Teig“ versorgt. Mit dem Aufkommen von Homöopathie-Gesellschaften, deren Gründer Nachfolger des deutschen Arztes S. Hahnemann waren, kam es auch zur Gründung homöopathischer Apotheken.

4. Лікарня в колонії Орлов (Бердянський повіт). Відкрита 1910 р. [1915]
 Krankenhaus in der Kolonie Ohrloff (Bezirk Berdjansk). Eröffnet 1910. [1915]

Der Gesundheitsschutz war bei der Gründung der Kolonien und für deren Entwicklung von entscheidender Bedeutung. Kolonisten erkrankten schon unterwegs auf der Donau im Bereich des Osmanischen Reiches, wo häufig Pest und Pocken ausbrachen. Traurige Bekanntheit wurde den russischen Quarantänen in Dubossary, Ismail und Odessa zu Teil, in denen 1803 und 1817 mehr als 1 500 deutscher Umsiedler verstarben. Bei dem Einleben in Erdhütten in der Steppe, die noch nicht oder soeben fertiggestellt waren, in Lehmbauten mit Lehmbofen und einem Rohrdach, ohne Möbel und Haushaltgegenstände, ohne Bettsachen und warmer Kleidung waren die Kolonisten verschiedenen Krankheiten ausgesetzt. Das ungewohnte Klima, der Mangel an gutem Trinkwasser und Speisen, unmäßiger Verzehr von Süßfrüchten (Wasser- und Honigmelonen) führten zur physischen Schwächung und häufigen Infektionen. In den neuen Kolonien in der Nähe von Odessa wurden 1805–1806 mehr Gräber ausgehoben als Häuser gebaut. Mit zunehmendem Wohlstand begann man gediegenere Häuser aus Stein und gebranntem Ziegel, mit Dachpfannen eingedeckt zu bauen. Das hat sich positiv auf den Gesundheitszustand ausgewirkt.

Ursachen der hohen Sterblichkeit waren Pest-, Pocken-, Typhusepidemien usw., denen vor allem Kinder zum Opfer fielen. Mitunter schufen die Kolonisten selbst unhygienische Verhältnisse. In Sulz wurde der Fluss Beresan' mit Mist und Abfällen aufgestaut, wodurch eine Brutstätte für Stechmücken und Infektionen entstand. Der Ausbruch der Pocken in den Chortitzaer Kolonien (1803), an den viele Kinder verstarben, veranlasste die Mennoniten zur Bitte ihnen das Impfen beizubringen und Impfstoff zur Verfügung zu stellen. Als Pockenimpfstoff wurde „Kuhpocken-Stoff“ verwendet. 1806 initiierte Herzog Richelieu die Gründung eines Komitees für die Verbreitung der Impfungen in der gesamten Region. Diesem Komitee gehörten S. Contentius, der Arzt E. Meynshausen, der Stabs-Arzt K. Rode an. Die tragischen Folgen der Cholera (1831, 1848, 1855) bekamen alle Kolonien zu spüren. Anfänglich wurde sie mit Aderlassen und Pfefferminztropfen behandelt. Zur Verbreitung von Epidemien kam es durch den Krim-Krieg (1853–1856). In vielen Kolonien wurden Lazarette für Soldaten eingerichtet. In Prischib an der Molotschnaja gab es derer drei. Allein durch die Kolonie Kaisertal (Gouvernement Taurien) wurden mehr als 10 Tausend Kranke und Verwundete transportiert. Mit den Krankentransporten wurden Typhus und Dysenterie in die Kolonien eingeschleppt. Die 5 Tausend Bulgaren aus Widin, die 1861 in 83 deutschen Kolonien an der Molotschnaja überwinterten, brachten Pocken mit. Die Kranken wurden in Lazaretten in Prischib, Huttertal, Halbstadt, Eigenfeld behandelt.

6. Медичний персонал лікарні у Мунтау з головним лікарем Е. Тавоніусом (1872–1927). [1914]. Збірка М. Крилова (Мелітополь)
 Medizinisches Personal des Krankenhauses in Muntau mit Oberarzt E. Tavonius (1872–1927). [1914]. Sammlung von N. Krylow (Melitopol)

